

De Eraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 25 Juni 1891 (Staatsblad N. 124.)

Zondag 9 Januari 1910. N. 1671.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van het blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE. Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Donderdag's namiddags te 12 uren werden ontvangen, worden voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementenprijs: France aan huis, per drie maanden f 1.50, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verder Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 8 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.10. Abonnementen worden aangegangen door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. Advertenties: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elken regel meer f —.20. Aanvragen en vermelding van liefdegaven f —.10 per regel.

Pro tiege.

DERDE REEKS. (Vierde gedeelte).
Christus Koningchap en de Maatschappij.

XV.

Vermaan hen, dat zij den overheden en machten onderdanig zijn, dat zij haar gehoorzaam zijn, dat zij tot alle goed werk bereid zijn.

Titus 3: 1.

Vatten we nu wat we dusver vonden aan, dan blijkt, hoe de betekenis van de Maatschappij zich in den gang der algemeene ontwikkeling van ons geslacht steeds heeft uitgebreid. Maatschappelijke krachten die lange eeuwen schuilen bleven, zijn allengs in het leven der volkeren werkzaam geworden. De Maatschappij heeft in den loop der eeuwen haar vleugelen uitgelegd over een terrein meer dan tienmaal zoo breed en lang als eertijds. Er is in de Maatschappij een macht opgekomen, die nu reeds de macht van den Staat en van de Overheid in den Staat verre te boven gaat. Inrijk-ontwikkelde Staten kan de Overheid zich niet anders staande houden dan door met de wenschen en denkbeelden, die in de Maatschappij vasten wortel schoten, voor haar wetgeving, haar rechtspraak en haar uitvoerend bewind te rekenen. Het is het vrije Volksleven, dat in de Maatschappij steeds meer zich zelf bewust is geworden en gedurig poogt zijn wil aan de Overheid ten wet te stellen. Voorzoveel de Overheid hiermee weigerde te rekenen, nam ze, uit reactie, maar al te vaak haar toevlucht tot maatregelen van geweld, die de actie van het volk tot nog sterker uiting prikkelden. Dat eindigde dan met tegen elkaar te botsen. Tegenover de reactie brak maar al te vaak de revolutie uit. Een tel triomfeerde dan ten slotte altoos weer zekere vorm van gezag, daar zonder gezag eenvoudig geen eenigszins geordend volksleven of Staatsleven denkbaar is. Maar na elke botsing van dien aard had toch altoos de Maatschappij weer aan overwicht gewonnen, en was de zedelijke oppermacht der Overheid te meer aan banden gelegd. Aan de Maatschappij als een geheel gedacht, is de heerschmacht aangeboren. Gelijkt ze in het dagelijksch leven iedere groep burgers, en elk op zich zelf, staand burger poogt te onderwerpen aan de vormen en usansen, manieren en denkbeelden die zij gelijkt heeft, en buiten haar meetelenden kring baant wie weigert zich daaraan te onderwerpen, zoo heeft ze almeer haar heerschmacht ook op het Staatsleven pogen toe te passen. Zelfs won in meer dan een kring reeds de zucht veld, om den Staat tot een orgaan of aanhangsel van de Maatschappij te verlagen, aan de Overheid elk zelfstandig karakter te ontnemen, en haar wil aan den Staat op te leggen. In het Anarchisme, dat alle Overheid verwerpt, viert dit streven der Maatschappij zijn hoogsten triomf. In de Commune poogde men het Overheidsgezag tot de plaatselijke gemeente te beperken, met opheffing van alle staatsverband. En de Sociaal-democratie streeft er principieel naar, om den Staat zelf in een georganiseerde Maatschappij op te zetten. Vooral door de stembus poogt de Maatschappij, haar macht over den Staat uit te breiden. In de Pers, op meetings en in volksvergaderingen van de kiezers poogt men de vertegenwoordigers van het volk steeds meer afhankelijk van de Maatschappij te maken. En het resultaat hiervan is, dat de zin en wil die zich in de Maatschappij weet te openbaren en den bovenbouw te erlangen, steeds meer de macht in den Staat wordt, waarnaar de Overheid zich heeft te voegen.

Toch moogt ge, zonder het verkeerde dat hierin woelt, en het gevaar dat hierin schuilt, ook maar in het minst te verblomen, het oog niet sluiten voor het goede en prijswaardige element, dat hiermee in het leven trad, te weten, het kostelijk element van het particulier initiatief. Aan de werking van dit particulier initiatief bestond veel minder behoefte, toen er in het volk in hoofdzake eenheid van zin en gedachte heerste. Want, wel zijn er alle eeuwen door, onder eenigszins ontwikkelde volkeren, allerlei verschillen aanhangig geweest, die vaak tot burgeroorlog leidden, maar de verschillen die destijds de inisichten verdeelden, waren bijna uitsluitend van bijkomstigen aard. Verschil over de diepste levensbeginselen daarentegen bestond te ootijds of niet of veel minder, en dan nog steeds uitsluitend bij een zeer kleine groep van wijsgeerig aangelegden, die met de religie van het volk braken. Het volk als geheel genomen daarentegen was veelal een van zin en bedoelen, had een-

zelfde religie, eenzelfde zedelijke standaard, eenzelfde levensbeschouwing, eenzelfde opvatting van het nationale leven, en kende een partij-indeeling en partij-tegenstelling, gelijk die onder ons opkwam, nog volstrekt niet. Er waren toongevende kringen en kringen die over onderdrukking klaagden, maar keerde straks de kans, dan sloeg het rad om, en verdrukte op zijn beurt wie eerst onderdrukt werd, en hoe men ook streed voor zijn belangen, in de diepste opvatting van het leven der Maatschappij en van den Staat bleef men een, en bij die gemeene opvatting gold het als regel, dat tal van dingen, die nu de wet regelt, aan het goedvinden van de eigen praktijk der burgers werden overgelaten, terwijl omgekeerd een ieder het voor normaal aanzag, zoo de Overheid over allerlei dingen, die veel minder den Staat dan de Maatschappij aangingen, bij ordonnantien haar regel stelde. Zelfs de beschikking over zijn eigendom was veel meer dan thans aan de ordonnantien van de Overheid gebonden. Zoo herinneren ouden van dagen zich nog de vaststelling door de Overheid van den prijs waarvoor het brood moest worden verkocht, terwijl daarentegen het particulier initiatief nog zoo weinig ontwikkeld was, dat niemand er aan dacht zelf uit eigen middelen zijn kerk te helpen onderhouden.

Doch vanzelf moest hierin een keer tot stand komen, naar gelang steeds meer de eenheid van levensopvatting onder het volk teloor ging. In kleine bijzonderheden liet men zich den druk van de Overheid welgevallen, maar die druk hield op duddbaar te zijn, zoodra de diepste levensovertuigingen uiteengingen, en de Overheid voor een van die tegenover de andere partij koos. Reeds aanstonds in ons verzet tegen Spanje trad dit in het licht. De verschillende provincies, die thans ons vaderland vormen, waren destijds onder den Koning van Spanje gekomen. De Spaansche Koning was toen de wettige opperheer. En toen nu hier in het land de Reformatie ingang vond, en Spanje's Koning als wettige Overheid de Gereformeerde Religie met geweld poogde te onderdrukken, gold het in den grooten strijd tusschen Maatschappij en Staat niet meer een bijzaak, waarin men zich voegen kon, en waarin men zich desnoods moest onderwerpen, maar een verschil in de diepste levensopvatting en alroo in hetgeen men, krachtens zijn conscientie, aan God den Heere achtte verschuldigd te zijn. Vandaar dat toen het particulier initiatief op eenmaal een hooge vlucht nam. Men organiseerde zich op vrijen voet tegen de Overheid. Hieruit ontstond strijd en worsteling. En het einde was, dat de Overheid het onderspit delde, de vrije beweging, die uit het volk was opgekomen, triomfeerde en straks een nieuwe, uit de volksbeweging opgekomen Overheid het Spaansche gezag verving. Het gold toen een geheel gelijktijdig, als wij thans in onzen schoolstrijd doorworsteld hebben. Bij die laatste worsteling stond het niet: Reformatie tegenover Rome, maar ook Nederland tegenover Spanje, noch gold het een worsteling van het Christelijk element tegen de neutrale Humaniteit. Maar al verschillen de vormen, in den grond was de strijd een. Ook bij onzen schoolstrijd toch gold het verschil van tegenstelling in de diepste levensopvatting. De Doopsbelofte stond tegen de onderwerping aan de neutrale school rechtvaardig over. Jegens God den Heere voelde elk Christen-ouder zich gehouden en verplicht, om zijn kroost in den dienst van Jesus op te voeden, en de Overheid van ons land wildt door dwang een stelsel van schoolopvoeding doorzetten, dat de Christelijke opvoeding van het opkomend geslacht verhinderde. En ook nu weer zag men geheel hetzelfde als in de dagen van ons verzet tegen Spanje. Ook nu werd het particulier initiatief wakker. Eigenen beweging vereenigde men zich, om zelf scholen te organiseren, gelijk men in de dagen van Spanje eigen kerken stichtte. Dit particulier initiatief werd gedragen door een hooger beginsel en bleek daarom offervaardig te zijn. En allengs heeft zich toen uit die actie van het particulier initiatief een onweerstaanbare kracht ontwikkeld, die tot een algeheele omzetting van het onderwijs, ten slotte ook in de wet van het land, geleid heeft. Ons volk bleek niet meer een van zin en bedoelen te zijn. Steeds duidelijker trad aan het licht, wat diepgaande tegenstelling in de diepste levensopvatting de burgers van hetzelfde land verdeeld hield. Andere tegenstellingen ontwikkelden zich daarnaast. Het bleek dat de hoogere ontwikkeling, waartoe ook ons volk allengs gekomen was, de vroegere eenheid steeds meer in verschillende stengels aan de eene nationale plant uiteendeelde. Veelvormigheid verving de vroegere

eenvormigheid. Om allerlei uiteenlopende beginselen groepeerden zich zekere volkskringen, die een van zin een eigen doel nastreefden. De poging, lange jaren nog door de Overheid beproefd, om door het stempel dat haar wet op het leven zette, de vroegere eenheid te bestendigen, mislukte steeds meer. Hierdoor trad in het licht, dat de Overheid steeds meer onbekwaam werd, om zich met de regeling van het geestelijk leven des volks in te laten. Heil bij dien stand van zaken was alleen daarin te vinden, dat de Overheid zich steeds meer van dat geestelijk terrein terugtrok, om Kerk en School aan de belanghebbenden over te laten. En dit nu gaf vanzelf aan het particulier initiatief een vroeger ongekenden spoorlag, om met moed en volharding op te treden, en zich door veerkracht en offerande derwijls te sterken, dat het allengs bekwaam werd, om de taak, die de Overheid vroeger vervulde, maar nu niet meer vervullen kon, zelf op zich te nemen. Vandaar, dat vooral in onze Christelijke kringen de liefde voor het particulier initiatief sterk ontwikkeld is, en dat zij met zeker kwaad vermoeden elke poging van de Overheid gadeslaan, om zich meester te maken van het terrein, waarop het particulier initiatief er in slaagde zijn krachtige werkzaamheid te ontwikkelen. Inzoverre kan dan ook gezegd, dat het streven om de Maatschappij tegenover den Staat meer zelfstandig te maken, ook ons niet vreemd was.

Toch mag deze neiging de oogen niet doen sluiten voor het verre van denkbeeldig gevaar, dat hieruit kon opkomen, het gevaar namelijk, dat we ogemerkt in één span gingen loopen met de lofzingers van het revolutionair Individualisme. Het Individualisme school ten deele reeds in het volstrekte eigendomsrecht van de Romeinen, is door de Fransche Revolutie op het uiterste gespannen, en ook voor het meer gematigd Liberalisme uitgangspunt van alle Staatsbeleid geworden. Terwijl in Israels wetgeving allerlei geboden, van Godswege aan het volk opgelegd, de volstrekt vrije beschikking over zijn goed inperkten, voelde een oud-Romein zich in zóó absoluten zin meester op eigen erf en over eigen goed, dat althans wie goed had en bezat, zijn ikheid tegenover den organischen samenhang van het maatschappelijk leven op alle manieren geldende deed. Diezelfde gedachte is, niet hoofdzakelijk op grond van het bezit, maar op grond van het hebben van een eigen wil, in het roepen voor „Gelijkheid, Vrijheid, Broederschap" tot politiek beginsel geijkt. En ook tenonant heeft zelfs het meer beradigd Liberalisme steeds de overtuiging bepleit, dat ons ik in de Maatschappij, en de Maatschappij tegenover den Staat, een volkomen zelfstandige positie behoorden in te nemen. Dit leidde er van zelf toe, dat de Maatschappij steeds meer aan zichzelf werd overgelaten, en dat de Staat, als schier uitsluitend Rechtstaat, zich op het gebied van het Recht had terug te trekken. In de Maatschappij kon dan de een met den ander om de oppermacht worstelen. Wie de zwakkeren was kwam onder, wie de machtiere was behield het overwicht. En daar de strijd alom in de Maatschappij niet met 't zwaard, maar met het geld werd gevoerd, schoot het kapitalisme steeds dieper wortel, kon bij wie geen hooger beginsel kenden, de meest overzakeelijke strijd niet uitblijven, en was het juist het holle geroep voor vrijheid en zelfstandigheid, waardoor het Maatschappelijk gebouw uit zijn voegen werd gelijkt.

Op dien weg nu mogen wij ons niet laten meeleiden. Zoo dikwijls de Overheid in het maatschappelijk leven onze geestelijke vrijheid aantast, en ons dwingen wil iets te doen of te laten, wat uit onze soevereiniteit in eigen kring voortvloeit en welks handhaving ons van God tot plicht is gesteld, zullen we ons niet hand en tand verweren. Zoo is het geschied op kerkelijk gebied, zoo is het geschied op schoolgebied, maar hieruit volgt volstrekt niet, dat we alzoos ons te weer mogen stellen op elk gebied. Soevereiniteit in eigen kring omvat alle dingen, waarover God ons zelf Sovereiniteit heeft gemaakt, ons Zijnerzijds rechten heeft toegekend en ons plichten heeft opgelegd. Hierbij gaat 't altoos om onze conscientie. Een vader of moeder mag aan 't hun van God gegeven kind niet onthouden, wat 't kind aan geestelijk voedsel behoeft. Een man mag zich niet uit zijn recht als hoofd des gezins laten ontzetten. Tegen dwang in zake de conscientie moet verzet opkomen. In onzen dienst van God mogen we niet balemmerd worden. En zoo ook een geleerde bij de gratie Gods of een kunstenaar bij de gratie Gods mogen zich door menschen geen wetten laten stellen, die hen nopen zouden in te gaan tegen hun overtuiging.

In dat alles voelt onze persoon zich alleen aan God gebonden. De soevereiniteit die zijn eigen ik bezit en moet bezielen, komt hem van God toe. En voor die soevereiniteit moest hij desnoods het offer van zijn leven kunnen brengen. Maar hieruit volgt in het minst niet, dat hij uit dien hoofde de bemoeienis van de Overheid van heel het erf der Maatschappij zou mogen terugdringen, of ook zich een vrijmachtige beschikking over zijn goed en have zou mogen aanmatigen, ten behoeve waarvan hij elke ordonnantie der Overheid, als met zijn primordiaal recht in strijd afwees. Wie zich daartoe verleiden liet, miskeet ten eenenmale het organisch verband van het maatschappelijk leven, bedreigt de natuurlijke orde van dit leven, en glijdt ongemerkt van de beginselen der Heilige Schrift naar de beginselen van de mannen der Revolutie over. Grondfout hierbij is, dat men niet met de uitwerking der zonde rekent. Ja, in een Maatschappij van heiligen, waarin geen zonde gekend werd, daar zou elke bemoeienis van de Overheid met het maatschappelijk leven vanzelf uitblijven, en zou in zekeren zin de Overheid zelf overtuilig zijn geworden. Was het besef van eigen recht, van ander recht en van het recht Gods in elk burger klaar en helder, en kende niemand een andere aandrift, dan om stiptelijk alle deze rechten te eerbiedigen, en overanderlijk in den weg van plicht en roeping te wandelen, zou behoefte de Maatschappij om te bloeien niets dan zich zelf. Ze zou zich zelf volkomen genoegzaam zijn, en naar geen steun van buiten zou worden omgezien. Maar van zulk een toestand heeft onze toestand niets. De zonde doorwoelt heel het maatschappelijk samenstel, en juist daarom is de hulp ook van den Staat als Medicijnmeester onmisbaar, en is zonder die hulp niet alleen de vrede, maar zelfs de orde in het maatschappelijk leven gedurig bedreigd. Wie keragezond is loopt op eigen beenen, wie half verlamd is, heeft behoefte aan krukken.

Dit nu slaat volstrekt niet enkel op het tekeer gaan van de misdaad, maar wel tekeer ook op de vaststelling en handhaving van rechten in de burgermaatschappij. Zulk recht en het besef van dit recht komt uit de maatschappij zelf op, en rust lang en tijd schier uitsluitend op gewoonte of afspraak; maar zoodra het volksleven zich te ver uitbreidt en te ingewikkeld van aard wordt, voldoet dit gewoonterecht niet meer, en komt de behoefte op om dit recht vast te stellen. Ons burgerlijk wetboek is dan ook feitelijk niet anders dan een poging op groote schaal om de onderlinge en wederzijdsche rechten van de burgers in het maatschappelijk leven aan een vasten vorm te binden, verwarfing te voorkomen, en de poging tot eigen handhaving van zijn recht overbodig te maken. Het huwelijk is in zijn diepsten grond het leggen van een liefdesband om twee personen, en in zoverre zou men kunnen zeggen, dat het huwelijk alleen de twee die met elkaar huwden aanging. Bij puur individualistische opvatting van het leven is dit dan ook zoo, maar door niets zozeer als juist door het huwelijk wordt dit individualisme dan ook geordend. Wie met elkaar huwen, behooren straks beiden tot een gezin, zijn uit één familie, uit één geslacht. Uit hun huwelijk staan kinderen geboren te worden. Die kinderen moeten worden opgevoed en voor die kinderen moet worden gezorgd. De gehuwden hebben een bezit, klein of groot. Komen ze nu te sterven, dan moet vaststaan, hoe over dit goed beschikt zal worden. Kortom, al is het sluiten der liefde van twee harten opkomt, toch zijn de huwden niet vrij, om hun eigen willen tot wet te stellen. Ze staan in organisch verband met andere personen. Er is alzoos regeling van rechten noodig. Die regeling komt op uit de natuur en de gewoonte, maar is die gewoonte niet eenparig, komt gewoonte tegenover gewoonte te staan, dan dreigt verwarfing, wanorde en twist, en daaruit wordt dan de noodzakelijkheid geboren, om wederzijdsche rechten en plichten vast te stellen. Dit deed in het huwelijk eerste de familie of het geslacht, daarna ten deele de Kerk, en deed ten slotte de Overheid.

Geheel de stelling dat de Overheid niet regelen in de Maatschappij zou mogen optreden, is daarom volstrekt onhoudbaar. Onze Beijdenis gaat in Artikel 36 dan ook van een geheel ander standpunt uit. Ze stelt vast, dat, ware de menscheid niet verdorven, het leven aan zichzelf kon worden overgelaten, maar dat, nu de zonde woelt, „onze goede God uit oorzaak van de verdorvenheid des menschelijken geslachts, Overheden verordend heeft, willende dat de

wereld geregeerd worde door wetten en politien", en dit niet alleen „opdat de ongebondenheid der menschen bedwongen worde", maar ook opdat „het alles met goede ordonnantie onder de menschen toega". Hiermede is in het minst niet ontkend, dat de Overheid, die zelf uit zondige personen bestaat, hierin niet veelzins verder kan gaan en vaak is gegaan, dan Gods bestel elucht, maar het feit blijft niettemin vaststaan, dat ook het maatschappelijk leven niet aan zichzelf kan worden overgelaten, en dat het de Overheid is, die, voor zoverveel noodig, ook in de Maatschappij orde moet scheppen en regel moet stellen. Dit komt daaraan, dat de Maatschappij zelf wel organisch is een zit, maar niettemin een eigen alomvattende organisatie mist. Ze mist een boom, dat orde bestellen en handhaven kan. Dit zou nu niet hinderen, zoo in de Maatschappij aller belang zich in eenzelfde richting bewoog en aller zin en wil eenparig werkte. Nu dit echter niet alzoos is, maar in elke sfeer en op elk gebied van ons maatschappelijk leven de neiging, het belang en de wil van den een vaak tegen de neiging, het belang en den wil van den ander overstaat, is het stellen van regelen en het uitvoeren van ordonnantien onvermijdelijk. Juist immers de samenhang van het maatschappelijk leven is oorzaak, dat al wil de meerderheid zich ten goede schikken, zelfs een zeer kleine halstarrige minderheid deze goede bedoeling verijdelen kan, en oorzaak kan worden dat allerlei schadelijke wanverhoudingen voortduren, en niet uit den weg te ruimen zijn. Vandaar, dat we niet alleen een Wetboek van strafrecht hebben, om de ongebondenheid der menschen te bedwingen, maar ook een Burgerlijk wetboek om allerlei wederzijdsche verhoudingen te regelen, en zelfs een Wetboek van Koophandel om in het op zichzelf geheel vrije bedrijf van den Handel, het alles met goede ordonnantie, gelijk onze Beijdenis zegt, te doen toegaan.

„Draag naar de oude paden."

Zoo zegt de HEERE: Staat op de wegen, en niet toe, en vraag naar de oude paden, waar toh de goede weg zij, en wandel daarin, zoo zult gij ruste vinden voor uwe ziel. Maar zij zeggen: Wij zullen daarin niet wandelen. Jeremia 6: 16

De trek naar het nieuwe, het pas gevondene, het *up to date*, het jongste snuifje, het *moderne*, gelijk men het noemt, zit ons in het hart. Het nieuwe verrast, prikelt, boeit, en ook, men mist het, bekend te staan als iemand die op de hoogte van zijn tijd is. Die jacht op het nieuwe past men dan op levensmanier, op de snit van zijn kleed, op zijn wijze van zich voor te doen, op zijn omgang en verkeer, op zijn smaak en lectuur toe, en ten leste dringt die dorst naar het nieuwe zelfs tot in den godsdienst door.

Een predikant over wat oudtijds beleden werd, schreef zoo taal om aan te hooren. Dan was de warme prediking van den pas gekomen „Grüniger" predikant toch heel iets anders. Tot men ook hier aan gewend was, en weer de broodkrumels staken, en men het nu eens beproeven zou met een modernen prediker, die nog interessanter sprak. Maar ook hier was het interessante spoedig uitgeput. Ook daarging men dus niet meer, doch zou het nu eens met den spiritist beproeven. Toen ook dit teleurstelde, klopte men bij de Theosophie en bij de Christian science aan. Allengs begon het pure Boeddhisme te lokken. Tot ook daar de smaak weer voor overgaat, en men vroegden nittiet, of er niet weer iets nieuws aan den horizon opdoemt.

Ongodsdienstig zijn deze op het nieuwste beluste personen niet. Integendeel, ze hebben behoefte aan iets hoogers, ze dorsten naar iets ideaals, in geld en goet vinden ze geen bevrediging. Materialisten zijn ze niet. Godloochenaars veel minder. Alleen maar, ze missen vastheid in hun gang. Ze onthouden een gida dien ze volgen konden. Ze zijn van den weg afgeraakt, en tasten en zoeken nu om een betere weg te vinden. En zoo loopen ze nu eens dit wegje en dan weer dat wegje en eintweegs op, om te zien, of ze er zóó niet komen kunnen. En gelukt dit hun niet, dan loopen ze ijlings dat eindweegje weer terug, om het nu op een zijpad te beproeven; maar vrede hebben ze, vrede vinden ze niet.

En dit duurt, dit duurt dan, tot ze ten slotte weer naar het woord van den Profeet gaan luisteren, die ook hun toeroept: „Sta stil op uw weg, en vraag naar de oude paden, waar toh de goede weg zij, en wandel daarin, zoo zult gij rust vinden voor uwe ziel."

Moet dan de lust, de liefde voor het nieuwe in u onderdrukt worden? Stellig niet. Heel uw menschelijk leven, op elk ander terrein, is bestemd om zich steeds verder te ontwikkelen. Vooruitgang moet uw lens. Excelleer het goeden in uw hand blijven. Het le- en kan niet stilstaan, in zijn golving kabbelt het rusteloos verder. De beweging laat van uw menschelijk leven niet af, en dit zijn zij raakt wie niet

zijn tijd niet meeleft. Vervalt ge in die fout, dan doet ge allen invloed op uw omgeving in. Men dringt u op zij en laat u staan; ge wordt vergeten en rekent niet meer mede. En nog eer ge sterft, sterft ge af aan de maatschappij, waarin uw God u geplaatst heeft.

Ge moet dus mede vooruit, en aan de nieuwe vormen waarin het leven zich hult, moet ook gij u geven. Alleen maar, al dat nieuwe moet wel uw levensvorm omsetten, maar nooit uw leven zelf. Wat ook wisselt, gij moet u zelf blijven. De wortel van uw leven moet in het eeuwige vast blijven zitten. De adem van uw zieleven moet u uit hooger sferen blijven toewalen. Waar ge ook van scheidt, ge moet en ge kunt van uw God niet scheiden. Uw godsdienstige en uw seculiere levenswet blijft één. Ge hebt te rekenen met uw herkomst en oorsprong uit God, en evenzoo met uw levensdoel en bestemming, die u oproepen om straks voor uw God te verschijnen. Zoo als het in den dampkring gestadig afwisseling blijft van hitte en koude, van droogte en regen, van stilte en storm, van licht en donker, maar onder al die wisseling een en dezelfde Zon, en een dezelfde dampkring, en een en hetzelfde wolkenheir, zoo dat de hemel nu eens zijn wateren optrekt, en ze dan weer op het aardrijk doet nederdalen, zoo kan er ook in de atmosfeer van uw menscheit leven gestadig wisseling, telkens iets nieuws en keer op keer vooruitgang zijn, maar zonder dat er eenige verandering, welke ook, in het bestand zelf van uw leven komt, dat immers aldoor uit één God u toevloeit, door één stroom van zonde en verlossing bewogen wordt, en op één doel aangestreeft, om u of voor eeuwig rampzalig of in alle eeuwigheid gelukkig te maken in den glans van het afschijnsel van uw God.

Daarvandaan nu komt het, dat de religie altoos feil gaat, als ze nieuwe paden zoekt, en dan eerst weer opleeft en bloeit, zoo men de oude paden terugvindt.

Immers, wat ook nieuw en vernieuwd worde, uw zonde is en blijft de oude zonde; uw schuld de oude schuld; uw roeping om voor uw God te leven, de oude roeping; uw herkomst en oorsprong de oude schepping en afstamming; en de roepstem ten leven die van uw God tot u uitgaat, evenals het middel tot uw redding herschepping en zaliging, bleven precies de oude roepstem en de oude verzoeking en de oude wedergeboorte, die het deel waren van de vromen in oude dagen en die immers dagteekenen van het paradijs.

Het zijn geen nieuwe vondsten, het zijn geen nieuwe wegen, het zijn geen pasgevoonden paden, die u vrede in uw hart kunnen schenken, en u tot zaligheid leiden kunnen.

Zulke nieuwe paden zouden er dan alleen zijn, zoo de Heere onze God u een nieuwe openbaring schonk, een ander levensideaal aanbod, en u ontdekte wat aan de vaders verborg bleef. Dan zouden er nieuwe paden zijn. Maar dat doet u niet. Zijn laatste, hoogste, volste openbaring is in Christus Jezus gegeven. Daarna kwam niets meer. Daarmee was het voltooid. En er is sinds de Christen ten hemel opvoer, nog altoos geen andere naam onder den hemel gegeven, waardoor we kunnen zalig worden. Het is één pijnlijk tafereel van zonde en ellende, en een oude historie van het heil dat in Christus verscheen, die alle eeuwen door één en dezelfde blijft. Nieuwe paden zijn er niet. Nieuwe paden kunnen niet geëffend worden. Van het paradijs af tot aan de wederkomst van Jezus op de wolven blijft het een en hetzelfde pad, waarlangs de pelgrims bij het licht van Gods aanblijven naar het Vaderhuis wandelen. En vandaar die oproeping van den Profet tot alle dolende geesten, om toch eindelijk eens stil te staan op hun doolweg, en van dien doolweg naar de oude paden terug te keeren. Die daarop wandelden zijn er gekomen. Wie op de oude paden wandelen, zijn tot de zaligheid ingegaan. Zij die op de oude paden tusschen waren, hebben rust voor hun ziel gevonden. En in den loop der historie ziet ge het al oos weer, hoe na veel dwalens en dolens de personen en volken altoos weer tot die oude paden terugkeeren.

Altoos tot het Woord terug blijft de roepstem ten leven. Terug naar het Woord en het Getuigenis en zij die dit niet wilden, ze hebben geen dageraad gezien. Ook ons land, ook ons volk was eens groot, toen het bloed en goed voor de vrijheid en de waarheid Gods veil bood, maar het deed dit onder geen andere leus dan die van terugkeer naar de oude paden; en de wederopbloei van het geloof, waarin we ons thans weer verheugen mogen, biedt ons nogmaals hetzelfde verschijnsel. Sinds we terugkeeren naar de oude paden waarop onze vaders gewandeld hebben, hebben ook wij de rust van ons hart teruggevonden, en ontwaren we in het heligen vrede hoe onze God weer met ons is.

De nieuwe paden waarheen men u heenlokt, zijn menschenvonden. De zichzelf opwerpende giden, die deze nieuwe paden insloegen en er u heenrekken, weten zeer wel en erkennen, dat er geen nieuwe Openbaring van onzen God is gekomen, om de oude aan te vullen. Maar bij gebreke van een nieuwe Openbaring Gods, vonden ze nu een eigen uitdruksel; een vondst uit hun eigen brein zou het nu wezen. De Schrift op zij, het Woord omgegoten in nieuwe vormen. Boven profeten en apostelen, ja boven de Openbaring zelfs van Christus Jezus uit, vereeren ze dan hun eigen mengsel van filosofie en menscheit, wijsheid, op misleidende wijze met gedachten uit het Woord gekruist.

En hierin juist ligt de omkering der dingen. Niet meer het oude pad, dat God ons eendde en aanwees, maar nieuwe paden van menscheit vindend, wordt het dan. Niet God zou ons redden, maar de mensch zou zich zelf redden. En zoo stakelijf stond men hierop, dat waar telustelling het eenig loon van al hun pogen was, ze toch onverzettelijk volhardden in hun weigering om tot de oude paden terug te keeren. Ja, liever dan in Gods Woord zich geven, gingen ze, sloegen ze altoos weer een nieuwen doolweg in, mits die maar van nieuwe menscheit vindend bleef.

Zij daarentegen, die zich onvoorwaardelijk aan der vaders belijdenis van het Woord Gods vastklemden, en zich door list noch verlokkel van de oude paden lieten afdringen, zij vonden rust voor hunne zielen. Zij dankten hun God, die hen op de oude paden weer had teruggeleid. Zoo wandelden ze op denzelfden beproefden weg waarop Noach en Sem, Abraham en Isaak, David en Aaf, Jesaja en Jeremia, Maria en Simon, Paulus en Petrus, Augustinus en Chrysostomus, Luther en Calvin gewandeld hadden. In den vorm van het leven met hun tijd meelevend, bleven ze wat den wortel van het leven aangie, aan hun God en aan zijn Woord getrouwen. En telkens was met hun zalige ervaring, dat hoe vaster ze zich aan de oude paden hielden, te inniger hun leven met hun God en te rijker hun vreugde in Christus onzen Koning werd.

Amsterdam, 7 Januari 1910.

Bij den aanvang van het Nieuwe Jaar mag een woord van dank niet ontbreken voor de weldaden, die God de Heere uit genade ons land en volk schonk.

Hoe warm en innig was niet de jubeltoon, toen God de bede van ons volk hoorde en uit het Huis van Oranje een nieuwe spruit deed geboren worden, waardoor het hart der Koninklijke moeder met zoo innige blijdschap werd vervuld en nieuwe hoop aan ons vaderland geschonken werd. En wat weelde is het niet voor het oog, te zien, hoe kostelijk ons Koningskind opgroeit.

Wat rijken zegen schonk God ons niet, toen verleden zomer ons volk zoo bealst en zoo krachtig zich uitsprak voor bestendiging van een Christelijk Bewind, en niet alleen de nederlaag van 1905 glansrijk werd uitgewischt, maar de Christelijke partijen met een meerderheid sterker dan ooit te voren weerkeerden in het Parlement.

Hoe heeft de herdenking van het 400-jarig eeuwfeest van Calvijn's geboorte niet in heel de wereld getuigenis afgelegd van de groote en machtige betekenis van den Hervormer van Genève, aan wien ook ons land zooveel te danken heeft voor de reformatie onzer Kerk en voor de zelfstandigheid van ons volk.

Hoe heerlijk bleek ook dit afgelopen jaar opnieuw, dat de Christelijke actie in ons volksleven steeds meer veldwint en dat Nederland nog niet vergat het verbond, dat de Vader des vaderlands in de meest hachelijke ure met God Almachtig sloot. Ons Christelijk onderwijs breidde zich steeds meer uit. Het getal onzer christelijke gymnasia klom. Er is ook aan onze Rijksuniversiteiten een steeds grooter getal van studenten, die zich de belijdenis van den Christus Gods niet schamen. Op sociaal gebied werkt Patrimonium en zoo menige andere Christelijke volksbond om een dam om te werpen tegen het socialisme. En onze Christelijke pers, groot en klein, tracht steeds meer ons volk voor te lichten en te leiden.

Ook op kerkelijk gebied is er zoo veelzins winst te boeken. Onze Gereformeerde Kerken mochten in rustige ontwikkeling voortgaan. Al bleef een enkele Kerk stilstaan, over 't algemeen was er toeneming in aantal en kracht. Op menige plaats noopte die toename zelfs het kerkgebouw uit te zetten, of op vermeerdering van het aantal predikanten bedacht te zijn. En zelfs doet de vraag zich steeds ernstiger voor, hoe men den arbeid ook zal aanvangen onder de velen, die geheel van het Christendom zijn vervreemd geraakt, doordat de volkskerk hen overliet aan hun lot.

Maar ook in de Hervormde Kerk zal er een wederopleving gekomen, die we trots alle verschil van standpunt dankbaar begroeten. Het aantal predikanten, dat de waarheid verkondigt, neemt toe, vooral in onze groote steden. Twee hoogleraren te Utrecht staan in beginsel beslist aan onze zijde en handhaven onverzwakt het Goddelijk gezag der H. Schrift. En dank zij hun invloed wordt een geslacht gekweekt, dat in de bediening des Woords weer de oude paden volgt.

Zoo is in heel ons volksleven een kentering gekomen, die hope voor de toekomst biedt.

Moge God de Heere ook dit jaar dien zegen bestendigen. Spare Hij onze Vorstin en haar Koninklijk Huis. Geve Hij aan onze Christenstaatsleden wijsheid en kracht voor hun moeilijke taak. Storte Hij Zijn Geest mildelijk uit over onze Kerken, opdat ze waarlijk een kracht in ons volksleven mogen zijn. En schenke Hij zoo, dat ook door ons volk Zijn naam steeds meer worde geheiligd.

De wisseling des jaar gaat in onze Kerken gewoonlijk gepaard met de verkiezing van nieuwe ambtsdragers.

Vanzelf geeft deze actie in ons kerkelijk leven, waaraan de gemeente deelneemt, aanleiding tot tal van vragen en moeilijkheden. Niet zelden richt men zich daarbij tot onze redactie met ingezonden stukken, waarin een publiek oordeel gevraagd wordt over allerlei gevallen.

Hoe belangrijk deze vragen nu ook zijn mogen, toch moeten we in de meeste gevallen deze ingezonden stukken een plaats weigeren, omdat het ons niet oirbaar schijnt, dat in de pers een oordeel wordt geveld over handelingen van Kerkeraaden.

Wie meent, dat de Kerkeraad niet handelt, zooals de Kerkorde het voorschrijft, of zooals het belang der gemeente dit eischt, heeft den kerkelijken weg te volgen en zijn bezwaren bij den Kerkeraad zelf in te dienen of, zoo dat niet meer baat, zich te beeroepen op de meerdere vergaderingen.

Deze alleen hebben zeggenschap om in zulke gevallen een uitspraak te doen, maar publieke bespreking in de pers zou allicht het omgekeerde uitwerken van wat men bedoelt.

Een uitzondering maken we alleen voor een vraag, die een algemeen karakter draagt en voor alle kerken van belang is. Het is deze of het geoorloofd is, dat gemeentelieden, die niet bij de stemming aanwezig zijn, door stembriefjes mee te geven aan anderen, toch meestemmen bij de keuze van ouderlingen en diakenen.

Gelijk men weet is deze gewoonte, die allengs bij vele Kerken in ons land insloep, bij geen andere vergadering of stemming in gebruik. Bij elke verkiezing op politiek gebied is eisch, dat men zelf persoonlijk ter stembus komen moet; en stemmen door middel van een stembiljet, dat een ander meebrengt, mag niemand. Ook in ons parlement, in onze Staten-colleges, in onze gemeenteraadszittingen hebben alleen de aanwezigen stemrecht en de afwezigen kunnen niet stemmen. En dezelfde regel, die op politiek gebied geldt, geldt ook voor

alle verenigingen, gezelschappen, bonden, bijeenkomsten en vergaderingen. Zoodra over personen gestemd moet worden, stemmen alleen de aanwezige leden of personen mee, en de afwezigen hebben de uitoefening van hun stemrecht verloren.

Ook in onze oude Gereformeerde Kerken kwam dit stemmen van afwezigen door middel van ingezonden stembiljetten niet voor. Niet dat het daarom absoluut verboden was, maar de Kerken stelden, in geval een afwezige zijn stem toch wilde uitbrengen, zoo strenge eischen, dat in de praktijk het geval zich wel nauwelijks voordeed. Niet alleen moest vaststaan, dat zoo iemand wettig verhinderd was ter vergadering te komen, maar hij moest ook bij notariële acte een ander machtigen zijn plaats in te nemen, opdat elk misbruik buiten zou gesloten worden.

Naar het ons voorkomt, zou het dan ook beter wezen, wanneer onze Kerken zich aan deren algemeen regel hielden gehouden en het meestemmen van afwezige leden niet hadden toegelaten. Het gevaar voor misbruik blijft altijd bestaan, want de Kerkeraad kan, vooral in een eenigzins grotere gemeente, onmogelijk controleeren of de stembriefjes werkelijk van de betrokken personen afkomstig zijn. En wel kan men in zulke gevallen opdatteekening der stembriefjes eischen, maar dan zondigt men weer tegen den regel, dat stemming over personen altoos anoniem geschieden moet. Terwijl afdoende controle zelfs in zulke gevallen gewoonlijk onmogelijk is.

Zeker zouden we daarom niet aanraden, in een gemeente, waar deze gewoonte niet bestaat, ze in te voeren. Waar de Kerkeraad met de gemeente saam komt om uit het voorgestelde dubbelgetal ambtsdragers te kiezen, wordt deze samenkomst met gebod geopend, dat God de Heere bij de keuze de harten leiden moge. Er kunnen bij deze samenkomst vragen gedaan en opmerkingen gemaakt worden, die op de stemming invloed uitoefenen. En het is daarom wenschelijk, dat alleen degenen, die deze samenkomst bijwonen, aan de stemming deelneemen. Ook met het oog daarop, dat in vele gevallen een stemming niet voldoende is, maar herstemming moet plaats vinden, en aan deze herstemming de afwezigen toch niet kunnen deelnemen. Daardoor wordt de stemming min of meer onzuiver.

Toch zijn men ook met de afschaffing van deze gewoonte voorzichtig. Waar ze eenmaal door jarenlang gebruik gewoonterecht kreeg, geeft men allicht oorzaak tot nog ernstiger kwaad, wanneer men plotseling met deze gewoonte breekt.

Alleen heeft de Kerkeraad wel toe te zien, dat het recht om mee te stemmen, alleen aan die gemeentelieden gegeven wordt, die wettig verhinderd zijn om persoonlijk te komen. In groote steden, waar de gehele gemeente onmogelijk in een vergaderlokaal saamkomen kan, moet men wel de stemmen opnemen door middel van een stembureau. Maar in kleinere kerken, waar de Kerkeraad met de mansleden saamvergaderd, behoort ieder manslid bij deze samenkomst tegenwoordig te zijn. Alleen ziekte of uitsluiting is hier een wettige verhindering. Doch wie zonder eenige dringende noodzakelijkheid wegblijft, moet ook niet het recht ontvangen om aan een ander een ingevuld stembriefje mee te geven.

Prof. Rutgers zendt ons het volgende schrijven:

Ter beantwoording van vragen, die aan ondergeteekende gedaan worden, diene de mededeeling, dat van de circulaire in zake de verbetering der predikantstractementen, die in November 11. aan alle Gereformeerde Kerken is toegezonden, ook thans nog exemplaren te verkrijgen zijn. Binnen den eerst gestelden termijn van 25 December is aan een vijftigtal kerken, meest uit de provincien Groningen, Friesland en Zuid-Holland, op de daartoe gedane aanvragen een grooter of kleiner aantal toegezonden. Maar de voorraad is nog voldoende om ook andere kerken te helpen, wanneer men ze daar zou willen gebruiken, om in de gemeente de gewenschte actie voor te bereiden of te bevorderen. Wie aan het adres van den ondergeteekende een postwissel zendt, met duidelijke vermelding van het adres van den afzender en met bijvoeging van het woord „circulaire“, zal dus na enkele dagen het aantal ontvangen, waarop het gezonden bedrag, tien cents voor elk exemplaar, hem recht geeft.

F. L. RUTGERS.

Amsterdam, 3 Januari 1910.

Een dogmatisch geschil?

XV.

Onderzoeken we thans het viertal bezwaren, dat men tegen de opvatting van Calvijn en onzen Heidelbergse Catechismus heeft ingebracht, dan kan de eerste bedenking, aan de volgorde der artikelen gestorven, begraven, nedergedaald ter helle ontleend, wel het kortst worden afgedaan.

Die bedenking was, dat het nedergedaald ter helle in ons Apostolisch symbool volgt op het gestorven en begraven en dus onmogelijk zien kan op een lijden, dat aan het sterven vooraf is gegaan.

Nu zou dit argument zeker eenig gewicht in de schaal leggen, wanneer de Roomsche overlevering juist was, dat het Apostolisch Symbool van de Apostelen zelf afkomstig was, door de traditie van de Kerk was bewaard en daarom ook in zijn volgorde Goddelijk gezag bezat. Er is echter wel niet één geleerde, die dit nog durft wettig houden. Het staat historisch vast, dat de Apostolische Geloofsbelijdenis eerst allengs gegroeid is, in verschillende redacties voor-

komt en de vorm, dien wij thans bezitten, eerst uit het midden der zevende eeuw dagteekent. Vandaar dat de volgorde der artikelen elk Goddelijk gezag mist, voorzover ze ons niet door de Schrift zelf geleerd wordt. Nu is de volgorde in de Schrift altijd: gekruisigd, gestorven, begraven, opgestaan uit de dooden, maar de Apostelen voegen hier nooit een nedergedaald ter helle tusschen. Ook in de oudste redacties van het Apostolisch Symbool, zoowel in de Oostersche als in de Westersche Kerk, wordt nog streng de volgorde der Schrift vastgehouden, zonder de nederdaling ter helle daar in te lassen. Eerst in het midden der zevende eeuw heeft men het artikel nedergedaald ter helle ook in het Apostolisch Symbool willen opnemen en toen dit artikel ingeschoven tusschen het begraven en opgestaan uit de dooden; maar door wie dit is geschied en waarom, kan niemand met zekerheid zeggen. Genoeg om te doen zien, hoe weinig waarde aan deze volgorde is te hechten.

Gesteld echter, dat men zich stipt aan de volgorde te houden had, dan keert dit argument zich evenzeer tegen de opvatting van Rome, Luther en Zwingli. Wat de Luthersche opvatting betreft, bleek ons dit reeds vroeger, want Luther stelt feitelijk de nederdaling ter helle na Christus' levendmaking, dus na zijn opstanding uit de dooden. Maar ook de Roomsche en Zwingliansche opvatting komen met de volgorde niet uit. Rome leert toch, dat Christus' ziel terstond na het sterven naar de voorburch der hel is gegaan, en Zwingli, die het nedergedaald ter helle verstaat van het verkeeren van Christus' ziel in den staat des doods, neemt evenzeer aan, dat het feit terstond en onmiddellijk na Christus' sterven is ingetreden. Ware deze opvatting juist, dan had het nedergedaald ter helle dus oogenblikkelijk na het gestorven moeten volgen, maar was er voor het begraven tusschen beide geen plaats. Men vergeet toch niet, dat Christus na zijn sterven nog geruimen tijd aan het kruis heeft gehangen; dat daarna Jozef van Arimathea nog vergunning heeft moeten vragen aan Pontius Pilatus, om het lichaam van Christus te mogen begraven; dat vervolgens de toebereidselen voor de begravingen nog moesten gemaakt worden, eer het lichaam van onzen Helland naar het graf kon gedragen worden. Tusschen het gestorven en het begraven is dus zeker een tijdruimte van meerdere uren verloop, gedurende welke Christus' ziel reeds in dezen staat der afgescheidenheid verkeerde, en wil men op de volgorde nadruk leggen, dan had er dus moeten staan: gestorven, nedergedaald ter helle, begraven, en niet: gestorven, begraven, nedergedaald ter helle. Het „nedergedaald ter helle“ is niet pas na de begraving gevolgd.

En eindelijk, Calvijn zelf heeft deze bedenking aan de volgorde ontleend, niet ten onrechte lichtzinnig, ja belachelijk genoemd. Eerst toch, zegt hij, wijst het Apostolische Symbool ons op wat Christus geleden heeft voor de ogen der menschen en daarna was het de geschikte plaats om te spreken over dat onzichtbare en onbegrijpelijke gericht, dat hij voor het aangezicht Gods droeg, opdat we zouden weten, dat niet alleen Christus' lichaam is overgegeven tot een prijs der verlossing, maar dat er nog een ander grooter en uitnemender rantsoen was, te weten, dat hij in zijn ziel gedragen heeft de gruwelijke kwellingen en smarten van een verdoemd en verloren mensch (Inst. II, 16:10). Zoo is het metterdaad. In het Apostolisch Symbool wordt ons niet een kort overzicht van het leven van Christus gegeven naar chronologische volgorde, maar sprekend de Kerk uit en belijdt ze, wat Christus als Borg en Middelaar voor haar deed. Het is hier niet te doen om zekere historische feiten op zich zelf, maar om hetgeen het geloof in Christus' lijden en sterven aan troost vindt voor de ziel. Het ik geloof gaat daarom voorop en bepaalt al wat er volgt. Dat geloof nu richt zich in de eerste plaats op Christus in den staat zijner vernedering en noemt daarom de trappen der vernedering, waarlangs Hij al dieper en dieper is afgedaald, opdat Hij ons van den vloek Gods verlossen zou. Daarom komt het zwaarste en het bitterste lijden het laatste. Het nedergedaald ter helle kon daarom niet na het gekruisigd en voor het gestorven staan; het moest aan het einde komen. Het geleden, het gekruisigd, het gestorven, het begraven teekent u, hoe de via dolorosa, de lijdensweg, al dieper en dieper afdaalt, totdat Christus na zijn dood als proef van den overwinnaar wordt weggeborgen in het graf. En toch, al dat uitwendige, zichtbare leed is nog het ergste en het bangste niet geweest; daarachter schuilt nog zooveel banger en schrikkelijker lijden, dat Christus' ziel doorstaan heeft, toen de angsten en benauwdheden der helle hem omringden en hij den toorn Gods voor ons droeg. Als laagste en diepste trap van den staat der vernedering komt dit lijden daarom het laatste. Dieper afdaal, schrikkelijker zich vernederen kon de Christus niet. En de tegenstelling wordt nu te aangrijpend, wanneer daarna volgt, dat Hij uit de dooden is opgestaan en aan de rechterhand Gods is gezeten. Hij is uit den angst en uit het gericht weggenomen en wie zal zijn leeftijd uitspreken? Zoo opgevat is de volgorde der artikelen dus volkomen juist, en kon het nedergedaald ter helle geen andere plaats hebben dan die het in ons Apostolisch symbool heeft. Wat men het nedergedaald ter helle daarentegen op van Christus' zijn in den staat des doods, dan is er geen voortgang, geen volgorde, maar krijgt men een matte herhaling zonder innerlijke ontwikkeling. Het sterven zelf sluit toch in zich, dat ziel en lichaam gescheiden worden en van dat oogenblik af de ziel in den staat der afgescheidenheid verkeert. Dat juist is het sterven, de dood. Alle climax valt dus weg, wanneer, na de Kerk het gestorven beleden te hebben, daarna nog

eens verzekeren komt: en Christus' ziel is in den staat des doods geweest. Er moet na het gestorven en begraven nog iets volgen, dat nog dieper gaat, dat in dit sterven en begraven nog niet lag opgesloten, en dat krijgt men alleen, wanneer men met Calvijn en onzen Catechismus belijdt, dat Christus ook den eeuwigen dood voor ons droeg, dat Hij nedergedaald is ter helle. Zoo alleen is het nedergedaald ter helle geen overtoollig aanhangsel, maar wordt 't het diepste fundament, waarop ons geloof rusten kan.

Ook de tweede bedenking, dat de woorden van het geloofsartikel de opvatting van Calvijn uitsluiten, omdat het oorspronkelijke woord *infernum* niet het beteekent maar de onderwereld, de plaats, waar alle afgestorven zielen heengaan, snijdt geen hout. Reeds het feit, dat in alle vertalingen van dit geloofsartikel bij alle Kerken een woord gebruikt wordt, dat evenals ons *hel* niet een neutraal doodenrijk, maar de plaats der smart, de eeuwige verdoemenis aanduidt, wijst er op, dat de Kerk het woord *infernum* steeds in dien zin heeft verstaan. De poging om het „nedergedaald ter helle“ te vervangen in enkele vertalingen van onzen tijd door „nedergedaald in het doodenrijk“, harkt bij niet weinigen saam met de onschriftuurlijke leer, dat Christus naar de dooden is gegaan, om hun het Evangelie te verkondigen, en is reeds uit dien hoofde af te keuren. Maar ook en niet minder, omdat daardoor de eenheid van ons algemeen en ongetwijfeld Christelijk geloof verbroken wordt. En de Roomsche en de Grieksche en de Luthersche en de Gereformeerde Kerk belijdt, dat Christus ter helle is nedergedaald. Hoe en op welke wijze dit nedergedaald ter helle verstaan moet worden, daarover gaan de gevoelens der verschillende Kerken uiteen, maar in de erkenning van het feit zelf zijn zij één. Te bevreemden behoeft dit niet. Schier bij niet een geloofsartikel van ons algemeen en ongetwijfeld geloof gaan de verschillende Kerken, wanneer het op de nadere uitlegging aankomt, akkoord. Hoe geheel anders vat de Luthersche Kerk het opgeveeren ten hemel niet op dan de Gereformeerde Kerk; welk een geheel andere betekenis hecht de Roomsche Kerk niet aan het ik geloof de vergeving der zonden dan de Protestant. Maar juist daarom moet er dan ook zorg worden gedragen, dat de artikelen, die als 't ware den grondslag vormen van ons algemeen geloof, zoo vertaald worden, dat ze het gemeenschappelijk besit der Kerk blijken te zijn. Vervang nu het nedergedaald ter helle door nedergedaald in de onderwereld of in het doodenrijk, en noch de Roomsche, noch de Grieksche, noch de Luthersche, noch een groot deel der Gereformeerde Kerk kan dit artikel meer aanvaarden. De Grieksche, Roomsche en Luthersche Kerk niet, omdat ze leeren, dat Christus werkelijk en plaatselijk naar de hel, d.i. de plaats der verdoemenis, is nedergedaald. En de Gereformeerde Kerken, die het gevoelen van Calvijn volgen, niet, omdat ze deze nederdaling geestelijk verstaan van het helische lijden, dat Christus leed. Houdt men aan de vertaling *nedergedaald ter helle* vast, dan wordt het duidelijk, waarom de verschillende Kerken ook verschillend over die hellevaart hebben gedacht; maar leest men in de plaats daarvan nedergedaald in het doodenrijk, dan wordt de verklaring, die de verschillende Kerken van dit artikel gegeven hebben, onbegrijpelijk. Want die vertaling klopt noch met het gevoelen der Roomsche Kerk, noch met dat van Luther, noch met dat van Calvijn en laat alleen plaats over voor het gevoelen van Zwingli.

Zoo blijkt dus reeds uit de verschillende verklaringen, die de onderscheidene Christelijke Kerken van dit artikel hebben gegeven, dat de vertaling: nedergedaald in het doodenrijk, niet juist kan zijn en het woord *infernum* hier een andere betekenis hebben moet. Of het juist is, dat in het klassieke Latijn het woord *infernum* niets anders en niets meer beteekent dan de onderwereld, de plaats der afgestorven geesten, laten we in het midden. De Christelijke Kerk, die deze woorden uit den bestaanden taalschat overnam, heeft er een eigenaardig cachet op gedrukt, er een andere betekenis aan gegeven, en het is de fout van Zwingli, dat hij dit uit het oog heeft verloren. Omdat het woord *hel* in het oud-Nederlandsch niet anders beteekent dan schimmienrijk, daaruit volgt nog niet dat het ook thans deze betekenis nog behouden heeft, want juist onder den invloed van het Christendom is de betekenis van het woord gewijzigd en verstaat thans ieder er onder de plaats der verdoemenis. En zoo is het ook met het woord *infernum* gegaan. De vraag is niet, in welken zin de klassieke auteurs der Latijnsche oudheid dit woord gebruikten, maar wat de Kerkvaders er onder verstaan hebben, want in hun taal is dit geloofsartikel ontstaan. Nu is er bij zulk een overgang van betekenis zeker een tijdlang nog eenige twijfel, hoe men het woord gebruiken zal. Het vroeger gebruik werkt nog na en een klassiek gevormd schrijver als Lactantius verklaart het woord *infernum* nog als de algemeene plaats waar alle dooden, goeden en bozen, heengaan. Maar dat gevoelen was zeker niet algemeen. Augustinus, die zich zeer breed over deze vraag heeft uitgelaten, verklaart even bevestigd, dat het woord *infernum* de hel, d.w.z. de plaats der eeuwige pijniging en smarte, beteekent. Op dien grond weigert hij zelf de voorstelling aan te nemen, dat Christus naar de hel zou zijn nedergedaald, om daar de zielen der aartsvaders te verlossen, want deze waren niet in het *infernum*, zegt hij, maar in Paradijs. Juist uit deze tegenstelling blijkt dus, dat Augustinus het woord *infernum* niet opvat als een algemeen doodenrijk, waar goeden en slechten heengaan, maar zeer bepaald als de plaats der verdoemenis. En Augustinus verklaart uitdrukkelijk, dat dit niet alleen geldt van het

Latijnsche wo
het Grieksche
In hoeverre
van het woo
vloed heeft ge
bedenking ter
het ons alleen
uitkomen, dan
men zegt: d
helle deugt n
woord kan n
tuigenis van
Latijn nog al
die de betee
de levende t
afdoende vor
Hoe die o
stand kwam,
te gaan, en
De voorstellin
wereld van de
was van een
schaduw des
waarachtig gel
wereld, die d
daarom de on
Christelijke K
densche voorb
en zaligen he
gaan na het s
Christus plaats
daarvoor het
niet meer gebe
infernum, de o
hel de vaste b
goddeloozen h
zaligheid te o
zonden. Juist
een geheel and
levden hierna
omdat ze leer
plaats bestemd
dan voor de v
van één oorde
spreken, waar
Het schimmen
Hades wordt
dien zin moet
den verstaan,
nedergedaald.

JONKVR. H.
GRIFFIN UIT HE
Elaur. Drukkerij.
Voor eenige we
vestigen op een
BASISCOUR CAAN
titel Het werk i
schrijving geven
gen van barmhart
landsch-Indië. In
literaire arbeid z
van de Zending,
GRIFFIN UIT HE
gezonden en is
genoegen ook di
GRIFFIN UIT HE
in formaat en o
WERK DER BARM
ook in geen min
het onderwerp i
150 bladzijden t
reeds daardoor a
Minahasser in o
heer met speer en
kleed en woeste,
mij gezicht, ziet
uit. 'n Goed gek
Zending, die o
gedreseedde cult
, met hun gezin be
gekleed, latende
ingerichte scholen
kerken“ (p. 67).

GRIFFIN UIT HE
gelijk van een ge
verwachten, maar
Uit den haar ge
der literatuur van
oog der Freule d
hairs; greep haar l
vriendeling J.G.
TEN DEN UTRECH
Het boekje bes
met als titels: I
Minahassa; en J
Dijken en bij an
HALMAHEIRA. Als
geerd bezoek.

In HAAR NASCH
achte schrijfter:
vraag zijn opgek
gebeurd is, dan l
regd worden, dat
in voorkomen ov
zijn uit brieven v
Deze mededeelin
Daar zijn verhu
volmaakt onverzet
baalde „waarsijk
daaromrent niet
verhaal b. v., dat
doelt te geven. D
heel andere waarh
gebeurd-zijn.

Maar, zulk een
De verhaalster
pretentie om er
schaffen. Haar op
er in 1820—1838
aan duidelijkheid
daarop is haar b
zoon van LANTAS
hoofd van het dorpi
Het verhaal van h
lagere-natuurlijke
ouders-vereenig, g
invloed van de Z
dan PAULUS heet
„met de dochter
zelf meester in et
En dit haar opz
verhaal, te leeren
uitzag, en „welk e
gelie uitoefent, ook
— is de Freule,
nemoend gelukt. M
daar bij 200 n
opkomen, of wat
waarlijk gebeurd, i
de bronnen niet
die bronnen nu i
geruststellend in D
aan rechtmatigen t
SCHWARZ, wiens b
verhaal van MAW